

KÜLTÜREL ÇALIŞMALARLA TÜRK BASINININ YAKLAŞIMI: ZEUGMA ANTİK KENTİ ÖRNEĞİ*

Nüket Elpeze Ergeç**

ÖZET

Dünyada ortaya çıkan olayların çoğu hakkında bilgi edinimi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde basın ve televizyondaki haber söylemine dayanır. Medyada bir konunun okuyucu ya da izleyici tarafından nasıl algılanacağı o konuya ilişkin ayrılan alan ve kullanılan kelime ve ifadelerle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Zeugma Antik Kentinin sular altında kalmasına ilişkin gelişme ve haberler Türk Basınında belirli zamanlarda yer almıştır. Bir dünya mirası olan, tarihsel ve arkeolojik değeri yüksek kabul edilen Zeugma Antik Kentine ilişkin haberlerin Türk basınına nasıl yansıtıldığı incelenmesi gereken bir konudur.

Zeugma Antik Kentinin dünya mirası olarak, Türk basını alan, içerik, biçim ve sunum açısından toplumun önünde olabilecek düzeyde yaklaşmış mıdır? Eş deyişle Türk Basını, toplumu kültürel değerler konusunda bilgilendirmek, yönlendirmek, bilinçlendirmek açısından basının doğal olarak üstlenmesi gereken öncülük işlevinin yerine getirip getirmediği sorusu, bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu amaçla bu konu, Zeugma Antik Kentteki kazı çalışmalarının yoğun olarak yapıldığı ve Birecik barajında su tutulmaya başlanması ile kent sular altında kaldığı yıl olan 2000 yılı baz alınarak incelenmiştir. Araştırma içerik analiz yöntemine dayalı olarak yürütülmüştür.

Anahtar sözcükler: Türk basını, içerik analizi, kültürel sorumluluk, Zeugma Antik Kenti

THE APPROACH OF TURKISH PRESS TO CULTURAL STUDIES: A CASE STUDY OF ZEUGMA ANTIQUE CITY

ABSTRACT

Data collection and forming an idea about the majority of the issues that attract attention in the world to a great extent depend on news in press and on TV. How an issue appearing in media is perceived by readers or audience has a lot to do with the space allocated to them, words and phrases chosen. The news regarding the submerging of the Zeugma Antique City appeared in Turkish press from time to time. How the news on Zeugma Antique City, which is a world heritage and whose historical and archeological value is accepted to be high is reflected on the Turkish press is an issue which needs to be studied.

Has the Turkish Press looked at the Zeugma Antique City as a world heritage so as to lead community in terms of space they allocated to it, content, style, and presentation? Similarly, the question of whether or not the Turkish press have fulfilled the leading role which they are expected to play in informing and helping the community to develop an awareness of cultural values forms the basic problem of this study. Therefore, this study was conducted in 2000, which was the year in which the Zeugma Antique City started to submerge the waters of the Birecik Dam. The study was conducted on the basis of content analysis.

Keywords: Turkish press, content analysis, cultural responsibility, Zeugma Antique City

GİRİŞ

Gelişen ve sürekli değişen bir dünyada olup bitenlerin öğrenilmesi, ancak kitle iletişim araçlarının yaydığı enformasyonla mümkün olmaktadır. Van Dijk (1988) dünyada herhangi bir yerde meydana gelen olaylar, kişiler ya da

şeyler hakkındaki en son, en yeni enformasyonu haber olarak nitelendirmektedir. Haberin asla basit ve saf olgulardan ibaret olmayıp, zorunlu bir seçme, bir çözümlenme ve özellikle de gerçekliğin bir değerlendirilmesi (evaluation) olduğu vurgulanmakta ve diğer medya ürünleri gibi haberlerin kendisi de seçme ve

* Bu çalışma Uluslararası Geçmişten Geleceğe Zeugma Sempozyumu'nda (20-22 Mayıs 2004) "Basında Yankılarıyla Zeugma" başlığı ile sunulmuştur.

** Dr., Gaziantep Üniversitesi Gaziantep Meslek Yüksekokulu

inşa etme sürecinin bir sonucu olduğu varsayılmaktadır (Dursun 2001:124). Haberlerin, politik ve ekonomik alan içinde üretilen bir gerçeklik olması onları yakından incelemeyi, siyasal ve ekonomik iktidarın uygulandığını anlamak açısından, zorunlu kılmaktadır.

Son yıllardaki başlıca araştırma yaklaşımlarından(1), tutucu ve değişimci iletişim kuram ve araştırmalarına (Erdoğan ve Alemdar 1990:15-49) bakıldığında, geleneksel ana damar iletişim araştırmasının başlıca odağının basın ve televizyonun etkileri olduğu görülür. Yaygın bir ilgi tarafından beslenen etki araştırmaları neredeyse kitle iletişim araştırmasının eş anlamlısı haline gelmiştir.

Bazı iletişim araştırmacıları (DeFleur 1970; Gitlin 1978; Benett 1982...) dahil bir çoklarının zihninde, iletişim araştırmasının yönelmesi gereken temel önemdeki sorun medyanın izleyici üzerindeki etkisidir. Sonuçta medya hakkındaki bakışların barındırdıkları hem korku ve endişeyi, hem de umut ve tahriki açıklayan nokta medyanın yürekleri, akılları ve ulusal kamunun davranışını zaptetme ve yönlendirme konusundaki tahmine dayalı gücüdür (Fejes 1994:251).

Alımlayıcıların kapsamının gücü ölçüt alındığında tüm basılı metinler arasında en etkili değilse de en yaygın olanın kitle medyasının ürettiği basılı metinler olduğu kabul edilir. Televizyonun sözlü ve görsel söylemlerinin yanı sıra gazete metinleri kamusal iletişimde önemli rol oynar. Popüler ve akademik inançların tersine yazılı basındaki haberlerin akılda tutulması genellikle televizyon haberlerin akılda tutulmasından daha kolaydır (Robinson ve Levy, 1986) ve nitelik olarak televizyon haberlerinden daha yüksek olduğu düşünülür (Bruhn, 1986). Bu durum yazılı basındaki haberlerin ikna edici tesirini ve bundan dolayı gücünü zenginleştirebilir (Dijk 1994:303). Haber üretimi, elde hazır bulunan ve güvenilir kaynaklara dayanma alışkanlığı, haber değeri anlayışının genel mesleki ve ideolojik boyutlarının yanı sıra medyanın büyük kısmının bir şirketler ağı içinde olması, toplum içindeki güçlü kişi, grup ve kurumların öyküleri destekleyen toplumsal metinler üretimiyle uyum içindedir. Bu bağlamda medyada çıkan haberleri bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Haberlerde öne çıkartılan konuların okuyucu tarafından algılanmasının tersine, okuyucunun toplumsal gerçekliği algılamasının medya tarafından değiştirileceği gündem belirleme yaklaşımı (McCombs ve Shaw, 1972) tarafından benimsenmiştir. Bu yaklaşımın ilk sistematik çalışması 1972'de McCombs ve Shaw tarafından ortaya konulmuştur. Temel sorusu "bir konuyu gündeme neyin yerleştirdiği" şeklinde tanımlanan gündem belirleme bir süreç olarak ele alındığında, bir değil birbiriyle ilişkili üç ayrı gündemle karşılaşılır. Bunlar medya gündemi, kamu gündemi ve siyasal gündem şeklinde tanımlanmaktadır. Rogers ve Dearing (1988) gündem belirleme sürecini, üç ayrı gündemin birbirini etkileyen bir süreç olarak tanımlamıştır. Bu sürecin, haber değerleri veya izleyenlerin tercihiyle fark edilen medya gündemi, medyadan etkilendiği öngörülen kamu gündemi ve siyasal ya da çıkar gruplarının belirlediği siyasal gündemin birbirini izlemesi şeklinde işlediği varsayılmıştır (Yüksel 2000:7).

Gündem belirleme yaklaşımına paralel olarak Bernard Cohen (1963) basının insanlara ne hakkında düşünmeleri gerektiğini söylemede son derece başarılı olduğunu ileri sürmüştür (Severin ve Tankard 1994:367). Medyanın konulara verdiği öncelikler, izleyiciler tarafından öğrenilir. Bu basit anlamda farkında olmadan ötedir. Medyanın öncelikleri halkın öncelikleri olur. Bu nedenle iletişim çalışmalarında, yazılı ve görsel medyada yer alan haberlerin incelenerek kamuoyunun nasıl yönlendirildiğinin saptanması önemli yer tutar.

Medya, demokratik ülkelerde dördüncü güç olma özelliğini kabul ettirmiştir. Yazılı basın iletişim tekniklerinin sağladığı tüm ilerleyişine karşın kendine özgü nitelikleriyle bazı konularda bir kaç asırdır varlığını sürdürmektedir. Basın ortaya çıkışından bu yana, toplumsal yaşayışta bireyleri işlenmiş bilgi ile donatmaktadır. Bunu yaparken gazetenin sahibinden, dönemin siyasi iktidarına kadar uzanan kurum, kuruluş ve kişilerle etkileşim içerisinde. Bu etkileşim, basının haber verme işlevinde yeterince özgür olmadığını tartışır hale getirmektedir. Bu çerçevede güncel gelişmeler ve toplumun gündemi dışında bir araştırmaya, bir kültürel çalışmaya ya da bir spor olayına gereğinden fazla yer vermemesi gerektiği düşüncesi

kabul görmektedir. Bununla birlikte gazeteler sürekli okunabilmek için toplumun gündemi ya da güncel gelişmeler ne olursa olsun bir günlüğüne de olsa onların bu alışkanlıklarını görmezlikten gelemeyiz. Bu bir günlük gibi görünen kural dışılık, onun yayın yaşamının yara almasına neden olabilir. Çünkü, basın eninde sonunda bir işletmedir ve yaşaması gereklidir. Yaşaması için okunmalıdır (Demiray 1993: 8).

Basın ile toplum arasındaki ilişki basının toplumun zihnini ne kadar beslediği, sorunlarını ne kadar ele aldığı ve topluma sunduğu çözüm ile ilgilidir. İnsanlar bilgilenecek için gazete okur ve enformasyona ulaşmak için gazete alır. Ekonomi, politika, eğitim, spor vb. alanlar ile bu alanlara ilişkin olay, olgu ve gelişmeler habere kaynaklık etmektedir. Kültürel değerlere sahip çıkma ya da kültürel bilinçlenme ile ilgili konular bireysel olarak doyurulması beklenen konulardan biridir. Bu konu, kültürel değerleri paylaşma, kimliğin biçimlenmesi, turizm, tanıtım, tarih ve imaj gibi kavramları beraberinde getirmektedir.

Bir dünya mirası antik kent Zeugma şimdiye kadar hiç bir arkeolojik buluntunun yer almadığı kadar çok Türk basınında yer almıştır. 6 Mart 2000 yılında Cumhuriyet gazetesi kaçakçıların yağmaladığı mozaik kent Zeugma'nın sular altında kalacağını duyurur. 29 Nisan 2000 tarihinde İngiltere'de yayımlanan The Economist dergisinin temsilcisi Amberin Zaman Zeugma trajedisini dünyaya duyuran ilk yabancı gazeteci olmuştur.

7 Mayıs 2000 tarihli New York Times gazetesinde Stephen Kinzer tarafından "Watery Grave for a Roman Ruin" (Bir Roma Kalıntısı İçin Sulu Mezar) başlığıyla yayınlanan haber ile bütün ilgi Zeugma üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu haber Türkiye'deki basının da konuyla ilgilenmesine neden olmuş ve Zeugma değişik boyutlarda tartışılmaya başlanmıştır. Bu antik kent yeni mi keşfedilmişti? Zeugma neden sular altında kalıyor? Baraj yapılmaya karar vermeden önce neden alan incelenmedi? Baraj yapılması durdurulamaz mı? gibi tartışmalar gündeme gelmiştir. Basında bu tartışmalar "Mozaik kent Zeugma Yok Oluyor" (Cumhuriyet 6 Mart 2000), "Belkıs Suyun Altında" (Zaman 18 Mart 2000), "Askerde Devre de" (Hürriyet-Çukurova eki 4 Nisan 2000), "Belkıs'a

Biraz Zaman" (Radikal 9 Mayıs 2000), "Sezer'den tarihi icraat" (Sabah 5 Haziran 2000) gibi başlıklarla yer alıyordu. Medyadaki yoğun Zeugma gündemine karşın 2000 yılında Zeugma değişik zamanlarda aşama aşama sular altında kaldı.

Medyada bir konunun okuyucu ya da izleyici tarafından nasıl algılanacağı o konuya ilişkin ayrılan alan ve kullanılan kelime ve ifadelerle ilgili olarak ortaya çıkar. Kültür mirasımız yazılı basında kimi zaman turistik potansiyel olarak, kimi zaman yurtdışına karşı imaj koruma unsuru olarak mı yansımaktadır? Yoksa insanlığın kültürel gelişimini anlatan bir bilgi birikimi olarak mı yansıyor? Bu çalışmanın amacı; Zeugma Antik Kentinin sular altında kaldığı dönemde basında bu konunun nasıl ele alındığının incelenmesidir. Kültürel bir değer olan Zeugma Antik Kentinin, dünya mirası olarak Türk basını alan, içerik, biçim ve sunum açısından toplumun önünde olabilecek düzeyde yaklaşmış mıdır? Eş deyişle Türk Basını, toplumu kültürel değerler konusunda bilgilendirmek, yönlendirmek, bilinçlendirmek açısından basının doğal olarak üstlenmesi gereken öncülük işlevinin yerine getirip getirmediği sorusu, bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

1. Araştırmanın Problemi

Kültürel bilinçlenmede araştırma, inceleme ve eleştirel köşe yazılarıyla basının etkisi tartışılmaz. Eğer bu konulara değişik zamanlarda yer verilmiyorsa, sadece bu değerleri kaybedeceğimiz zaman ya da bir olay meydana geldiğinde yer veriliyorsa o zaman basının toplumun önünde olması gerektiği varsayımı, bu bağlamda işlevini yerine getirmiyor demektir. Bu bilgiler kapsamında araştırmanın problem olarak gördüğü alan ortaya çıkmaktadır.

Türk toplumunun yaşamında önemli ve etkin bir konuma sahip olan basın, kültür değerlerine, bunların korunmasına ve kültürel bilinçlenmeye Zeugma Antik Kentinin sular altında kalması olayı baz alınarak alan, içerik, biçim ve sunum açısından toplumun önünde olabilecek düzeyde yaklaşmakta mıdır?

Türk basını toplumu Zeugma Antik Kentinin sular altında kalması konusunda bilgilendir-

mek, yönlendirmek ve bilinçlendirmek açısından basın doğal olarak üstlenmesi gereken öncülük işlevini yerine getirip getirmediği sorusu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Yukarıda belirlenen problem çerçevesinde, Türk Basınının kültür değerleri konusunda toplumu bilinçlendirmek için, kültürel çalışmalara ne kadar sıklıkta yer ayırdığı, konuları nasıl incelediği ve hangi boyutta gündeme getirdiğinin incelenmesi bu çalışmanın temel amacıdır. Bu amaç doğrultusunda 2000 yıllık geçmişi olan antik Roma kenti Zeugma'nın, 2000 yılında sular altında kalışının, basının gündemine taşınması incelenmiştir. 01 Ocak 2000 ile 31 Aralık 2000 tarihleri arasındaki bir yıllık süreçte Zeugma'nın sular altında kalışı konusunun içerik çözümleme yöntemi uygulanarak araştırılması, bu araştırmanın alt amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın alt amaç soruları ise şunlardır;

1- Genel olarak incelemeye alınan gazetelerin 2000 yılındaki bir yıllık süreçte Zeugma Antik Kentinin sular altında kalması olayına ayırdıkları alanda bir farklılık gözlemlenmekte midir? Gözlemlenmekte ise bu ne yöndedir?

2- İncelemeye alınan gazetelerin bir yıllık süreçte konular açısından Zeugma konusuna yönelişleri ne düzeydedir? Farklılaşma var mıdır? Varsa bu farklılaşma ne yöndedir?

3- İncelemeye alınan gazeteler bir yıllık süreçte hangi konular üzerinde yoğunlaşmışlardır? Bu konularda farklılık var mıdır? Varsa ne yöndedir?

Çalışmada temel amacımıza ulaşabilmek için 2000 yılına ait bir yıllık süreçte ülkemiz basının önde gelen 5 gazetesi inceleme kapsamına alınmıştır. İçerik analizi yöntemi ile incelenen gazetelerin seçilmesinde ise gazetenin tirajı, genel yayın politikası ve okuyucu profili gibi kriterler dikkate alınmıştır. Kültürel çalışmalara ilişkin farklı görüşler bir arada incelenmeye çalışılmıştır. Bunun için merkez sağı temsilen Zaman gazetesi, merkez solu temsilen Cumhuriyet gazetesi örneklem grubuna alınmıştır. Türkiye'deki basın organlarının yaklaşık %

69'unu elinde bulunduran Bilgin ve Doğan gruplarından Hürriyet, Radikal ve Sabah gazeteleri (Nebiler 1995:18) inceleme kapsamında değerlendirilmiştir.

3. Araştırmanın Önemi

Çalışma basın-kültür ilişkisi açısından basınyayın sektörü, gazetelerin kültür servisleri, kültür sayfası sekreterleri, iletişim bilimi ile ilgilenen araştırmacılar, kültür alanında çalışanlar ve bu konuda yetkili kişiler açısından önemli görülmelidir.

Ayrıca bu çalışma benzeri araştırmalara kaynaklık edebilmesi ve model oluşturma açısından da önemlidir.

4. Araştırmada Uygulanan Yöntem

Çalışmanın amacı ve varsayımları içerik çözümleme yöntemine dayalı olarak yürütülmüştür. 01 Ocak 2000 ile 31 Aralık 2000 tarihleri arasındaki 12 ay boyunca ülkemizde yayınlanan Cumhuriyet, Hürriyet, Radikal, Sabah ve Zaman (alfabetik sırayla) gazetelerinin Zeugma Antik Kentinin sular altında kalmadan önce, kalması sırasında ve sonrasında haberlerin nasıl yayımlandığı incelenmiş ve elde edilen veriler yorumlanmıştır. Bu amaçla toplam 1825 gazete incelenmiştir. Çalışma bir ayı inceleme, bir ayı yorumlama olmak üzere iki aylık bir süreçte tamamlanmıştır.

5. Araştırmanın Sınıflandırma Sistemi

İçerik çözümlemesi yöntemi uygulanan çalışmalarda öncelikle yapılması gereken sınıflama sistemi oluşturmaktır. Araştırma kapsamındaki konuların sınıflara ve alt sınıflara bölünmesi gerekmektedir. Bu sınıflama sistemi oluşturulurken mevcut araştırma dikkate alınmıştır. Araştırma kapsamına alınan dönemdeki haberler incelenmiş ortak alanlar tespit edilmiş ve çalışmanın varsayımları da dikkate alınarak aşağıdaki konu sınıfları oluşturulmuştur.

- Kazı çalışmaları
- Kazı buluntuları
- Kazılara yardım
- Kültürel sorumluluk
- Tanıtım-Turizm
- Yöre halkı

- Kazı alanını ziyaret
- Çalınan mozaik
- Zeugma'nın tarihi

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmada bir dizi sınırlılıklar söz konusudur. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1- Çalışma Zeugma Antik Kentinin basın tarafından yoğun olarak gündeme getirildiği ve sular altında kaldığı 01 Ocak 2000 ile 31 Aralık 2000 tarihleri aralığı ile sınırlıdır.

2- Ülkemizin önde gelen belli başlı beş (Cumhuriyet, Hürriyet, Radikal, Sabah ve Zaman) gazetesinin bir yıllık günlük yayınları ile sınırlıdır.

3- Çalışma bir alan araştırması olduğu ve sadece Zeugma Antik Kentine ilişkin haberler inceleme alanı olarak seçildiği için, veriler Türk Basını için genelleme anlamında geçerli olmayabilir.

4- Araştırma, gerek basın gerekse de Zeugma ve kültürel değerler açısından özgün ve tektir. Bu nedenle ilgili literatürde bu bağlamda kaynak ya da benzer çalışma olmaması açısından da bir sınırlılık içermektedir.

7. Bulgular ve Yorum

Zeugma Antik Kente ilişkin kazılara 1987 yılında Gaziantep Müze Müdürlüğü tarafından Belkis Tepesi'nin güneyinde başlanmıştır. 1992-1997 yılları arasındaki kazılarda ise Dionysos ve Ariadne'nin düğünü sahneli taban mozaığı ortaya çıkarılmıştır. Belkis/Zeugma'da 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nın "A" bölümünü oluşturan iki yerleşim terası 20 Haziran 2000 tarihi itibarıyla ve "B" bölümü 04 Ekim 2000 tarihinde Birecik Barajı gölü altında kal-

mıştır. Anadolu Ajansı bültenlerinde yer alan ve yerel, bölgesel ve ulusal basında yıllar öncesinde yayımlanan haberlerde, Belkis Zeugma Antik Kentinin baraj gölünün altında kalacağı, bu nedenle kurtarma kazılarına hemen başlanması gerektiği yönünde uzmanlar ve yetkililerce yapılan çağrılar dikkati çekicidir. Antik kentin sular altında kaldığı ve dolayısıyla kazı çalışmalarının hızlandırıldığı dönem olan 2000 yılında konu ile ilgili haber sayısının dağılımı Tablo 1'de görülmektedir. Bu dönemde araştırma kapsamına almış olduğumuz gazetelerde toplam 167 haber, köşe yazısı ve araştırma/inceleme yer almıştır.

Tablo.1. Gazetelere Göre Haber Sayısının Dağılımı

	Haber, köşe yazısı ve araştırma/inceleme sayısı	%
Cumhuriyet	57	34,4
Hürriyet	42	24,6
Radikal	32	19,3
Sabah	14	8,4
Zaman	22	13,3
Toplam	167	100

Bu tabloda görüldüğü üzere Antik Kentin sular altında kaldığı bu dönemde haber, köşe yazısı ve araştırma/inceleme olarak okurunu en fazla bilgilendiren gazete Cumhuriyet Gazetesi olmuştur. En az bilgilendiren gazete ise bir yıllık süreçte 14 haber, köşe yazısı ve araştırma/inceleme ile Sabah gazetesi olmuştur. Kuşkusuz haber sayısı kadar haberlerin verildiği sayfa da gündem oluşturma ve konuya verilen önem bakımından incelenmesi gerekir. Tablo 2'de haberlerin verildiği sayfaya göre gazeteler bazında dağılımı görülmektedir.

Tablo.2. Haberin Verildiği Sayfaya Göre Dağılımı

	Cumhuriyet	Hürriyet	Radikal	Sabah	Zaman
Birinci sayfa	6 (% 10,5)	4 (% 9,5)	2 (% 6,2)	-	1 (% 4,54)
Arka Sayfa	19 (% 33,3)	1 (% 2,3)	1 (% 3,2)	-	-
İç Sayfalar	32 (% 56,2)	37 (% 88)	29(% 90,2)	14 (% 100)	21(% 95,4)
Toplam	57	42	32	14	22

Gazetelerde gündemi oluşturacak önemli haberler genellikle birinci sayfadan verilir. Birinci sayfa ile arka sayfa iç sayfalara göre algılanma ve okunma oranı yüksek olarak kabul edilmektedir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi Sabah gazetesinin Zeugma Antik Kenti ile ilgili haberlerinin tamamı iç sayfalarda yer almıştır. Zaman gazetesi birinci sayfadan sadece bir haber vermiştir. Zaman gazetesi Zeugma ile ilgili bilgilendirmenin tamamını da 14. sayfadaki Kültür sayfasında yapmıştır. Cumhuriyet gazetesinin ise %33,3 oranında antik kentle ilgili haberleri arka sayfada yer almıştır. Bu durumda,

sadece haber sayısı bakımından değil haberlerin yer aldığı konum itibarıyla da Cumhuriyet gazetesi diğer gazetelerden önde görülmektedir.

Zeugma 20 Haziran 2000 itibarıyla Birecik baraj gölünde su tutulmaya başlanması nedeniyle sular altında kalmaya başlamıştır. Bu tarihten önceki aylarda, su tutulmaya başlanması itibarıyla ve Zeugma'nın sular altında kalmasından sonraki dönemlerde araştırma kapsamındaki 5 ayrı ulusal gazetede haber, köşe yazısı ve araştırma /inceleme olarak sayısal dağılımı Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3. Haberlerin Verildiği Aylara Göre Dağılımı (2000 yılı itibarıyla)

	Cumhuriyet	Hürriyet	Radikal	Sabah	Zaman
Ocak	-	-	-	-	-
Şubat	-	-	-	-	-
Mart	(6 mart)2	-	-	-	(18 mart)1
Nisan	1	(4 nisan) 1	-	-	-
Mayıs	3	4	(9 Mayıs) 1	-	1
Haziran	15	13	12	(5 haziran)11	4
Temmuz	10	8	5	2	4
Ağustos	5	9	4	-	5
Eylül	5	1	2	-	1
Ekim	6	-	2	-	3
Kasım	4	1	3	-	1
Aralık	6	5	2	1	2
Toplam	57	42	32	14	22

Tablo 3'teki verilerden 2000 yılında Zeugma'nın sular altında kalışını su tutulmaya başlanan ay olan Haziran ayında ağırlıklı olarak yer verdikleri anlaşılmaktadır. Yazıların % 33'ü Zeugma'nın bir bölümünün sular altında kaldığı ay olan Haziran ayında yer almıştır. Sabah gazetesinin bu konuyla ilgili yazılarının % 80'i, Radikal gazetesinin %37,5'i, Hürriyet gazetesinin % 31'i ve Cumhuriyet gazetesinin konuyla ilgili yazılarının % 26'sı Haziran ayında yayımlanmıştır. Temmuz ayında Zeugma ile ilgili çıkan yazıların oranı % 17'ye düşmüştür. Daha sonraki dönemlerde Zeugma konusunda bilgilendirmede bir azalma görülmektedir. Antik kentin sular altında kalışından önceki dönemde okuyucunun ilgisini arttıracak yönde, kamuoyunu bilinçlendirecek nitelikte bu konuya daha fazla yer ayrılması basının görevleri açısından çok ters olmayabilirdi. Hiç kuşku yok ki, bu veriler basının görev işlevlerinden

olan haber verme işlevi doğrultusunda beklenen yönde çıkmıştır. Kültürel bilinçlenmede basın önemli rol oynar. Eğer bu konulara sadece bu değerleri kaybedeceğimiz zaman ya da bir olay meydana geldiğinde yer veriliyorsa o zaman basının toplumun önünde olması gerektiği yönündeki beklentileri karşılamamıştır denilebilir.

İncelenen gazetelerdeki haber verme işlevi, köşe yazısı ve araştırma/ incelemeye oranla çok fazla bir üstünlük sergilemektedir. Araştırma kapsamındaki gazeteler okurlarını özellikle araştırma/inceleme ve köşe yazısı bağlamındaki bilgilendirmelerinde haberde olduğu kadar cömert davranmamışlardır. Tablo 4'de görüldüğü gibi araştırma kapsamındaki gazetelerde toplam olarak bir yıl içinde 129 haber yer alırken, 23 araştırma/inceleme ve sadece 15 köşe yazısı yer almıştır.

Tablo 4. Gazetelere Göre Haber, Araştırma/İnceleme ve Köşe Yazısı Dağılımı

	Cumhuriyet	Hürriyet	Radikal	Sabah	Zaman	Toplam
Haber	40	35	27	9	18	129 (%77,3)
Araştırma/İnceleme	10	4	4	1	4	23 (%13,7)
Köşe yazısı	7	3	1	4	-	15 (%9)
Toplam	57	42	32	14	22	167

Haber bağlamında bilgilendirme konusunda Cumhuriyet gazetesi diğer gazetelere oranla daha fazla Zeugma ile ilgili haber vermiştir. Yine Cumhuriyet gazetesi araştırma/inceleme ve köşe yazısı konusunda okurları daha fazla bilgilendirmede bulunmuşlardır. Zaman

gazetesinde bu konuyla ilgili hiç köşe yazısı yer almazken, Radikal gazetesinde sadece bir köşe yazısına rastlanmıştır. İncelenen gazetelerde Zeugma'ya ilişkin haberlere ayrılan alan kelime sayısı açısından da değerlendirilmiştir.

Tablo 5. Haberlerin Kelime Sayısına Göre Dağılımı

	Cumhuriyet	Hürriyet	Radikal	Sabah	Zaman
Kelime Sayısı	19.458 kelime	9.939 kelime	7.390 kelime	2.413 kelime	3.531 kelime
Haber başına düşen kelime sayısı	341	236	230	172	160

Kelime sayısı ayrılan alanın miktarını göstermek bakımından anlamlıdır. Yayımlanan yazı sayısına paralel olarak Cumhuriyet gazetesi en ön sırada bulunmuştur. Bu anlamda sadece yazılar rakam olarak yüksek olmayıp, ayrılan alan itibariyle de kamuoyu oluşturma açısından diğerlerine açık fark göstermiştir. Sadece toplam kelime sayısına bakmanın yanıltıcı olabileceği görüşü nedeniyle, haber başına düşen kelime miktarına da bakılmıştır. Cumhuriyet gazetesinin yazı başına düşen kelime miktarı diğerlerine oranla oldukça yüksek bulunmuştur. Sabah gazetesi 14 haber yayımlamış olmasına rağmen, 22 haber yayımlayan Zaman gazetesinden haber başına düşen kelime bakımından daha önde çıkmıştır. Bu yayımlanan yazının kapladığı alan itibariyle önemli olmaktadır. Diğer taraftan 42 haber yayımlayan Hürriyet gazetesi ile 32 haber yayımlayan Radikal gazetesi haber başına düşen kelime bakımından çok önemli bir fark yaratmamıştır. Yani çok sayıda haberin yayımlanması bilgilendirme açısından anlamlı olabilir, ancak bilinçlendirme açısından haberin sayı olarak çok olmasından ziyade ayrılan alan önemlidir.

Bir konuya ilişkin olarak yazılı basında kullanılan kelime sayısı ve ne kadar sıklıkla konuya ilişkin yazılara yer verilmesi kadar, hangi konuların ön plana çıkarıldığı da önemlidir. Bu amaçla inceleme kapsamına aldığımız haberlerde belli konulara rastlanmıştır. Çalışmanın kapsamında yazılardaki konular Tablo 6'da yer almıştır. Buna göre, Antik kentte yapılan kazıları anlatan; Kazı Çalışmaları, kazı alanından çıkan buluntuları içeren; Kazılarda Çıkan Eserler, kazı çalışmalarının hızlandırılması için kazılara maddi yardımların yapılmasını içeren Kazılara Yardım, kültürel mirasımızın korunmasına ilişkin sorumluluğun anlatıldığı Kültürel Sorumluluk, Zeugma Antik Kentinin tanıtımı ve turizm getirilerine ilişkin Tanıtım-Turizm, kazı ve baraj alanından etkilenen bölgede oturan insanların bahsedildiği Yöre Halkı, Zeugma'ya çeşitli kesimlerden incelemeye gelenlerin anlatıldığı Kazı Alanını Ziyaret, Zeugma'dan çalınan mozaik'in yurt dışında bulunarak ülkeye getirilmesi ve yerine konulmasını anlatan Çalınan mozaik ve Antik kentin geçmişini anlatan Zeugma'nın tarihi, başlıklarına rastlanmıştır.

Tablo.6. Gazetelere Göre Konu Dağılımı

	Cumhuriyet	Hürriyet	Radikal	Sabah	Zaman	Toplam	%
Kazı çalışmaları	21	13	14	4	8	60	% 28,4
Kazı buluntuları	8	8	7	-	3	26	% 12,3
Kazılara yardım	5	10	7	7	2	31	% 14,6
Kültürel sorumluluk	8	3	4	2	3	20	% 9,5
Tanıtım-Turizm	9	12	4	3	8	36	% 17
Yöre halkı	4	-	-	1	1	6	% 2,8
Kazı alanını ziyaret	3	2	1	4	-	10	% 4,7
Çalınan mozaik	6	3	5	-	3	17	% 8
Zeugma'nın tarihi	3	1	-	-	1	5	% 2,3

İncelenen 1825 gazeteden elde edilen konulara bakıldığında % 28,4 oranında Zeugma Antik Kentinde yapılan kazı çalışmalarından bahsedildiği görülür. Kazı çalışmalarının hızlandırılarak sürdürülmesi, bu çalışmalar sırasında yaşanan olumsuzluklar, kazı çalışmaları için ek sürenin istenmesi, kazı çalışmalarına katılan gruplar, Kazı Çalışmaları başlığı altında toplanmıştır. Sabah gazetesi dışındaki diğer gazeteler yoğun olarak bu konulardan bahsetmişlerdir. Sabah gazetesi ise ağırlıklı olarak (%33) kazıların yürütülmesi için yapılan yardımlardan bahsetmiştir.

Tablo 6'ya bakıldığında diğer yoğun olarak işlenen konunun Turizm ve Tanıtım konusu olduğu görülür. Zeugma'nın dünya gündeminde yer alması, kazı alanının turizme açılması, turizm getirisi, Zeugma'nın tanıtılması için yapılan çeşitli çalışmalar bu başlık altında yer almıştır. Bu konuya en fazla yer veren gazete 12 ayrı yazı ile Hürriyet gazetesi olmuştur. Bunu Cumhuriyet ve Zaman gazeteleri takip etmektedir.

Kazılara yardım konusu işlenen önemli konuların üçüncüsü olarak Tablo 6'da yer almaktadır. Bu başlık altında ise kazıların yapılabilmesi için maddi yardım yapanlardan bahsedilmiştir ki toplam haber içinde %31 oranında yer almıştır. Bu çerçevede iki ayrı grupta karşılaşılar. Bunlardan birisi Packard Humanities Institute'nin gönderdiği arkeoloji grup ve parasal desteğidir. Bu vakıf Hürriyet gazetesinde

Zeugma'nın Gizli Babası başlığı ile yer almış ve 4 ayrı yazıda geniş yer verilerek konu edilmiştir. Ülkenin ileri gelen işadamlarının bir araya gelmesi ile oluşan Zeugma Girişim Grubu yardım kapsamına alınan diğer gruptur. Zeugma Savaşçıları başlığı ile Hürriyet gazetesinde yer alan bu grup gazetede 6 ayrı yazıda konu olmuştur. Cumhuriyet gazetesi kazılara yardımda bulunan Packard vakfını 4 kez, Zeugma girişim grubuna ise bir kez yer vermiştir. Radikal gazetesi 5 kez Packard vakfının yardımlarından, 2 kez ise Zeugma girişim grubunun yardımlarından söz etmiştir. Zaman gazetesi ise sadece 2 kez Zeugma Girişim grubunun faaliyetlerini yansıtmıştır. Kazıda çıkarılanlarla Sabah gazetesi hiç ilgilenmezken Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri bu konuya daha geniş yer ayırmıştır. Kültürel değerlerin kaybolması, bunlara gereken özenin gösterilmesi konusu ise tüm konular içinde %9,5 oranında yer almıştır. Bu konuyu en çok gündeme getiren Cumhuriyet gazetesi olmuştur. Yöre halkından yaşayacakları zorluk ve sıkıntılardan, ölülerinin mezarının su altında kalacak olmasından ise çok az bahsedilmiş ve % 2,8 oranında diğer yazılar arasında en az paya sahip olmuştur. Diğer en az bahsedilen konu ise Zeugma tarihi ve geçmiş yaşantısı olmuştur.

SONUÇ

Bu çalışmada, kitle iletişimi etki araştırmaları arasında kabul gören gündem belirleme yaklaşımı çerçevesinde Türk basının kültürel olaylara bakışı Zeugma Antik Kenti konusu çerçeve-

sinde incelenmiştir. İlk defa 1987 yılında kazılara başlanan ve dünya harikası olarak kabul edilen mozaiklerin diyarı olan Zeugma Birecik baraj gölünün oluşturulması sırasında 2000 yılında aşamalarla sular altında kalmıştır. The New York Times Roma kentinin sulara gömülmesini, yanardağ lavları altında kalan antik kent Pompeii olayına benzeterek 2. Pompeii faciasının Zeugma'da da yaşanacağını duyurmuştu (7 Mayıs 2000). Bölgede çalışan arkeologlarca kentin en önemli 3/1'lik kısmının kazılamadan sular altında kaldığı ifade edildi (Cumhuriyet 9 Temmuz 2000). Bu antik kentin boğulmaması için o dönemde bir çok grup oluşturulmuştur (Zeugma Girişim Grubu, Zeugma platformu, Packard Vakfı gibi). Aylarca süren hızlandırılmış kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde, incelediğimiz dönem baz alınırca ancak sular altında kalacağı dönemde yoğun olarak Türk basınında yer almaya başlamıştır.

Araştırma süresince belirlenen problem ve amaç çerçevesinde 2000 yılında Zeugma Antik Kentte yapılan kazı çalışmalarını ve aşamalı olarak sular altında kalmasını Türk toplumuna yansıtan, ülkemizin önde gelen beş farklı gazetesinde incelenmiştir. Araştırmanın başında belirtildiği gibi, basının toplumun güncel yaşantısının önünde olması gerektiği varsayımından hareket ederek, Türk basınının incelemiş olduğumuz konuyu sadece haberden öte yorum ve araştırma yönünde işleme gereği beklentisi üzerinde durulmuştur.

Sonuç olarak elde edilen verilerden, inceleme kapsamındaki gazetelerin ağırlıklı olarak konuyu haber şeklinde verdikleri ortaya çıkmıştır. Antik kentin sular altında kaldığı dönemde, basın haber verme işlevini yerine getirmiştir. Yani gerçekte Zeugma'da yaşanan gelişmelerle (Ergeç 2002), basına yansıyanlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Ancak bu, her gazete için aynı oranda değildir. Haberde kullanılan kelime sayısı itibarıyla ayrılan alan, işlenen konu ve neyin haberini verdikleri konusunda gazeteler arasında fark bulunmuştur. Bununla birlikte haber metin yapılarının yeterli olmadığı ortaya çıkan diğer bir olgudur.

Zeugma Antik Kenti kazıları ve kazı bölgesinin sular altında kalışı ile ilgili olarak, haberden başka köşe yazısı, araştırma ve inceleme ko-

nuları beklenenin tersi yönde habere oranla çok az yer almaktadır. İnceleme kapsamındaki gazetelerden sadece Cumhuriyet gazetesi, haber verme işlevi dışında kamuoyunu bilinçlendirecek yazılarla konuyu gündeme taşımıştır. Bunu Hürriyet gazetesi izlemiştir. Ama genel olarak Zeugma Antik Kentinin sular altında kalışının haber niteliğinde basında yer aldığı görülmüştür. Bu bir anlamda kültür ile ilgili yazı yazan köşe yazarlarımızın ve araştırmacı gazetecilik düşüncesinin yeterliliğinin sorgulamamızı gerektiriyor. Bir köşe yazarımızın konuya ilişkin olarak "Yarab!! Bir Zeugma Uğruna ne eserler batıyor" (Hürriyet 27 Ağustos 2000) değerlendirmesi köşe yazarlarımızın halkı bilinçlendirme konusundaki rolünü ortaya koymaktadır. Bu, aynı zamanda gazete yönetiminin ve yöneticilerinin kültür konusuna bakış açılarının sınırlı olduğu düşüncesini doğrulamaktadır.

Halbuki, bu konuların basının gündeminde, halkı bilinçlendirecek yönde yer alması kültürel bilinçlenmeyi olumlu yönde arttıracaktır. Basının katkısı ile oluşabilecek etkili bir kamuoyu ile önemli bir kültür değerimiz olan Antik Kent Zeugma belki de şu anda sular altında olmayacaktı. Kültür konusu olarak basında yer alan diğer haberler incelendiğinde anlatılmak istenen daha net biçimde konumlanmaktadır. Kültür adı altında verilen haberlere ilişkin yapılacak araştırmalar, basının Zeugma'nın baraj gölü altında kalışını ele alışları açısından yaptıklarını ortaya koyması yönünden önem taşımaktadır.

Bu ve buna benzer doğrultudaki sonuçlar ile gerçekteki durumlara dayanarak, ülkemizdeki kültür varlıkları, bunları korumanın önemi ve kaybedilişin neden önemli olduğu konularında bilgilendirilmeyen ve bilinçlendirilmeyen Türk insanın "Bir tane tarihi eserin su altında kalmasıyla Türkiye bir şey kaybetmez. Onun gibi yüzlerce, binlerce var" (Hürriyet 8 Haziran 2000) değerlendirmesinden başka bir şey beklenemez konuma sürüklemiştir. Bu kaygıların üstesinden sadece basın gelmelidir gibi bir iddia yoktur. Ancak, basın sadece popüler olandan bahsetmenin ötesinde, sahip olduğu avantajlarını bilinçli bir biçimde kullanarak halkı bilinçlendirme konusunda etkili olacağı aşikardır. Basının görevi, yalnızca haber vermek olursa kültürel bilinçlenmede toplumun

önünde olmazsa daha pek çok kültür varlığımız suya, toprağa ve havaya karışacaktır.

NOTLAR

(1) Gündem belirleme- McCombs ve Shaw (1972), Kitle iletişim araçlarının etkileri-McQuail (1977), Sosyolojik bakışla etki-Halloran (1977), Kültürlenme kuramı- Gerbner (1982).

KAYNAKLAR

Bruhn J (1986) Making Sense of The News, Aarhus University Press, Denmark.

DeFleur M (1970) Theories of Mass Communication, Davis McKay, NY.

Demiray U (1993) Türk Basının Güreş Sporuna Bakışı:1988-1993 yıllarındaki Avrupa Serbest Güreş Şampiyonaları ile ilgili olarak yapılan içerik analizi çalışması, İstanbul Güreş İhtisas Klubü Koruma Vakfı Yayını, İstanbul.

Dijk V T (1988) News Analysis, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Hillsdale, New Jersey.

Dijk V T (1994) Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları, Mehmet Küçük (der. ve çev), Medya, İktidar, İdeoloji, Ark Yayınevi, Ankara.

Dursun Ç (2001) TV Haberlerinde İdeoloji, İmge Kitapevi, Ankara.

Erdoğan İ ve Alemdar K (1990) İletişim ve Toplum, Bilgi yayınevi, Ankara.

Ergeç R (2002) Fırat Seleukeia'sı Yahut Zeugma, Anadolu Araştırmaları, XVI, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul, s. 201-226.

Erzan A (2000) Türkiye'de ve Dünyada Barajların Ele Alınışı ve Durum Saptaması Arkeoloji ve Kurtarma Kavramları, Zeugma Yalnız Değil! Türkiye'de Barajlar ve Kültürel Miras, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

Fejes F (1994) Eleştirel Kitle iletişim Araştırması ve Medya Etkileri Mehmet Küçük (çev), Medya, İktidar, İdeoloji. Ark Yayınevi, İstanbul.

Nebiler H (1995) Medyanın Ekonomi Politikası, Sarmal Yayınevi, İstanbul.

Robinson JP ve Levy MR (1986) The Main Source: Learning from Television News, CA: Sage, Beverly Hills.

Severin J ve Tankard JW, Wr (1994) İletişim Kuramları, A. Atıf Bir ve Serdar Sever (çev), Anadolu Üniversitesi Kibele Sanat Merkezi Yayını, Eskişehir.

Yüksel E (2000) Basın ve Siyaset Gündeminde Özelleştirme: Özelleştirme Konusu Üzerine Bir Gündem Belirleme Araştırması, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.